

Matija Perne

LETOS SMO ČISTILI VODNJAK

V zgodbo me je potegnilo v torek, 19. maja 2020 ob 11:57, ko je Špela na dopisni seznam izvršnega odbora posredovala elektronsko sporočilo z neke druge liste. Na Primoževo obvestilo o fotografski razstavi Globine gora se je odzvala Stanka Dešnik, direktorica Krajskega parka Goričko. V skrivnostnem slogu je povprašala, ali bi nas zanimalo čiščenje nekakšnega vodnjaka pri nekem Gradu na Goričkem, »na daljnem vzhodu«, kakor se je izrazila. Nemudoma se je razvila debata, Primož in Đuro sta poznala Stanko in vodnjak, v nekaj urah so že krožile tako ocenjene mere kakor skrbi o arheološki dediščini in o ogljikovem dioksidu.

Potegnilo me je, ker se razkošju, da ne najdemo onesnažene jame mi, ampak ona nas, ne gre kar tako odreči, četudi je ta jama vodnjak. Zgodilo se je že, da smo si našli jamo, ki bi jo čistili, se trudili urediti vse potrebno od odvoza smeti naprej, a se nekaj ni izšlo in trud je bil zaman. Bolje je biti povabljen – naj gostiteljica poskrbi za vse, mi pa pridemo, opravimo svoje in se sončimo v sadovih njenega dela. Nobenega truda z organizacijo, nobenega tveganja. Pa tudi ego-centrično željo po spoznavanju sveta in domovine moram priznati. Moje poznavanje Goriškega je bilo približno sorazmerno s številom tam registriranih jam, pokrajino sem videl le z drvečega mednarodnega vlaka na turoben jesenski dan. Boljši izgovor za obisk kakor čišče-

nje vodnjaka s ferajnom bi težko našel.

Hitrejši izgovor za izlet je bil ogled vodnjaka pred čiščenjem, saj bi bilo neresno priti tja s celo ekipo in z vso šaro – ali še huje, brez kakega ključnega dela šare – ne da bi prej na smeti stopil ferajnovski škorenj. Primož je bil tam mimogrede 11. 6. sam in se ni spustil noter zaradi nestabilne obzidave zgornjega dela, je pa študiral, kako bi se ga dalo očistiti. Izvršni odbor je podprl čiščenje po predhodnem ogledu, a ni imel ekipe za to in je k ogledu povabil širše članstvo. Širše članstvo je imelo iste skrbi kakor IO, namreč o kakovosti zraka in o kulturnovarstvenikih, ogledno odpravo pa smo hitro organizirali.

V vodnjak smo šli 11. 7. pogledat Beki, Aladin in jaz. Bili smo blazno previdni kar se zraka tiče, kajti previdnost je mati modrosti. Z nekaj nespretnosti je to pomenilo, da sem bil tudi blazno počasen. Potem ko sem zrak preveril s svečo, sem se v vodnjak spustil pritrjen na dvojnem škripčevju, da bi me lahko tudi onesposobljenega potegnili ven, vse to pa počel s prečke prek vodnjaka. Da si boste bolje predstavljali, upoštevajte, da nisem reševalec, pa še nekdanje znanje mi že nekoliko rjavi. Ne povem, koliko ur mi je vzelo, a se je vendarle varno izšlo.

Pod besedo »vodnjak« si idilično predstavljamo, da je nadzidan z ličnim obodom iz fino klesanih kamnitih blokov, nad njim je leseno ali kovano ogrodje z vitlom, morda streha, pokriva ga kovan pokrov, bodisi poln bodisi mreža. Če je grajski, to pomeni, da je sredi kamnitega tlaka na grajskem dvorišču. No, ta sploh ni tak.

Je osnovna verzija, brez dodatne opreme. Ima zgolj tisto, kar vodnjak mora imeti, da se mu reče vodnjak, in smeti namesto vode. Gre za luknjo v tleh, podobno breznu, le bolj okroglo. Ni na dvorišču, ampak v grajskem parku. Premier ima tri metre in četrt, ograjen je s plotom in z mrežo, da kdo ne pade vanj. Rob je obraščen z bršljanom. Zgornji trije metri so obzidani z velikimi kamni in opeko, obzidava je nestabilna in že grd pogled je dovolj, da kak kamen pahne v globino. Globlje so stene le živa skala, menda tuf. Na treh nivojih so v stene vklesana ležišča za tramove. Globine je bilo 13,7 metra do smeti, vejevja, listja, žab, polžev in belouške. Smeti so bile dokaj običajne: platenke, plenice, posodje, jedilni pribor, preproge, televizor. Glavna ugotovitev je bila, da se bo na čiščenje potrebno dobro pripraviti, saj se sten vodnjaka ne bo smelo dotikati prav nič, da bo ekipa na dnu varna – dobro pripravljenim pa se nam ne bo imelo kaj zatakni, še posebej ne dobesedno, tako da samo čiščenje ne bi smelo biti zahtevno.

Odločili smo se, da bomo čistili, če bo le zadoščeno kulturnovarstvenim pravilom. Za to je skrbela Stanka in dogovorili smo se o datumu: 26. september, če dočakamo papirje. Papirji so prišli in predpisali, da moramo o čiščenju obvestiti zavod za varstvo kulturne dediščine, ki nam bo poslal konservatorja arheologa v nadzor. To me je še utrdilo v sklepu, da bomo vse do potankosti pripravili dan pred čiščenjem, da ne bi zjutraj pod nadzorom arheologa zapravljali časa, popoldne pa prezgodaj zaključili zaradi konca nadzora. Sicer pa smo v tednih pred čiščenjem tuhtali, kako pritrjiti škripec dovolj visoko

Odmor. Foto: Nika Pišek Szillich

Pogled z dna. Foto: Matija Perne

dovolj nad sredino vodnjaka. Trinožnika si ni bilo težko zamisliti, težje je bilo izbrati material. Prva ideja so bili elementi gradbenega odra, toda kje jih dobiti in kdo jih zna uporabljati? Zato smo se odločili za klasiko, za les, ki naj bi bil v gradu na zalogi v primernih merah.

Nadzorni arheolog je navsezadnje odpoval udeležbo. Tako nismo bili pod časovnim, ampak pod arheološkim pritiskom, da sami pravilno ugotovimo, kje je konec smeti in začetek bronastih čelad in koščenih igel – ali tudi predmetov, manj očitno starejših od stoletja.

Prišel je petek pred čiščenjem, prvi deževen dan po dolgem času. Moj oče je na grad prispel pozno dopoldne, mi trije smo prikolesarili zgodaj popoldne. Nič prezgodaj, kajti do treh popoldne je bilo treba rešiti najbolj kritične probleme. Grajski vzdrževalci so sila priročni, vrhunsko opremljeni in izvrstno povezani z okoliškimi podjetniki, toda njihovim nadaljšim drogovom je do šestmetrskih vendarle zmanjkalo dober meter. Ker škripec ne sme biti prenizko, smo prešli na plan B: gradbeni oder. Tonči je vrtel telefon, toda kdor se je javil, odra ni imel, kdor ga je imel, se ni javil. Na vrsto je prišel plan C: sprehod po grajskem parku (z motoriko v roki). Ta je pomagal – ko je bila motorika komajda ogreta in prva bukev ravno očiščena nadležnih vejic, je gradbenik vrnil klic! Tričetrt ure in en izlet v vas kasneje je bil material za oder pri vodnjaku, elektrika za vitel napeljana, ograji umaknjeni in zamenjani s signalnim trakom.

Vzdrževalci so šli na zasluženi počitek pred delovno soboto, nam se je pridružil Aladin in lotili smo se gradnje v slogu legendarne risanke ... a je to! Opazili smo, da smo nevede nabrali dva tipa spojka, od teh enega neuporabnega, in da je uporabne polovice te za silo dovolj. Sestavili smo model trinožnika v merilu 1:4, deloval je odlično. Lotili smo se pravega trinožnika prek vodnjaka in ugotovili, da smo nekaj naredili drugače kakor pri pomanjšanem modelu. Skratka, po popoldnevu igranja s cevmi, spojkami in viličastimi ključi je trinožnik stal. Z vrha trinožnika je visela vrv za dostop kot posledica nepojasnjene, a bistvene, razzodnosti v ključnem trenutku. Dela nam je zmanjkalo, ker škripca in vitla še nismo imeli. Okrepitev članstva in opreme so prispale približno hkrati z mrakom in z okrepitevami dežja. Zatekli smo se v eno od vaških picerij, potem pa spat, mi trije kot prvi. Dogajanja, ki smo ga zato

zamudili, je bilo bržkone dovolj za še en članek. Spali smo v gradu, v eni od praznih soban in v pisarni. Na srečo turistov v apartmajih v taisti zgradbi je grad velik in šumel je dež.

S pripravami nadaljujemo v deževnem sobotnem jutru, in sicer začnemo pozno in delamo počasi. Nervoza med maloštevilnim občinstvom narašča, saj smo na »delu« že okrog 22 ur, od čiščenja vodnjaka pa še nič, niti ovitek bonbona še ni prišel na plano. Toda ko je vitel nameščen in jamska ekipa opremljena, čiščenje steče! Kontejner vreče letijo v jamo, se polnijo in se polne električno dvigujejo. Vrhno plast odpadkov uspešno ločimo na kovino, plastiko, steklo in ostalo, globlje sledi ločevanje na odpadke, kamen, les in prst – nič od tega ne sodi v vodnjak. Vreme se zvedri. Odpadki gredo naravnost na traktorsko prikolico, toda ker ostale frakcije izgubljam na druge kupe v parku, se jih ne nabere dovolj, da bi se šopirili na njih. Na dnu se začne sluti vodo, morda smo torej res v vodnjaku ali vsaj v cisterni – slišali smo več različnih zgodb o tej luknji. Čas je za kosilo, tudi s tem se krajinski park izkaže. Čeprav se nismo znali prešteti in nas je več kakor je bilo napovedano, smo siti in srečni.

Po eni od legend, ki je ne znam ponoviti, iz gradu vodi skrivni predor v cerkev v vas. V zgodbi ljubezen in sovraštvo pripeljeta do tega, da par zbeži po rovu, on se reši, ona umre ujeta pod zemljo. Ker je vodnjak na nenavadnem kraju v parku in je bil nenavadno brez vode (pa tudi brez vitla, verige in vedra), smo seveda pomislili, da bi bil lahko to ne vodnjak, ampak del zasilnega izhoda. Druga pripovedka je bolj prozaična, a zato morda še bolj odvrtna: Rdeča armada, ki je v gradu imela bolnišnico, naj bi vodnjak uporabljala kot odlagališče odrezanih udov.

Po kosilu sem bil iz osebnih razlogov par ur odsoten (hvala Puticku za organizirano anarhijo, da delo nemoteno poteka nepričakovani odsotnosti kogarkoli navkljub) in čim sem se vrnil, se je akcija končala. V vodnjaku nas je presenetila voda in onemogočila nadaljnje delo. No, na vodo nismo bili povsem nepripravljeni, imeli smo sod, s katerim bi jo lahko vlekli ven in nadaljevali. A vse skupaj je bilo preveč ogabno za tako pozno uro, pa smo zaključili, ne da bi potrdili katero

Previdno. Foto: Primož Presetnik

od legend. Ali gre za izgovorjanje na višjo silo ali je do vodne gladine očiščen vodnjak USPEH, ne vem in boste morali presoditi sami. Za nazaj mi je jasno, da se nam arheologije ni bilo bati. Dokler je bil vodnjak v uporabi, so pazili, da šare niso metali vanj, opustili so ga najbrž v po-arheoloških časih, da bi bil pred stoletjem že zasut nad nivo vode pa bi bilo sploh nezaslišano.

Smeti so me razočarale. Zvezda dneva je bil televizor Hitachi, ki je bil fascinanten, toda konkurence res ni imel. Že prvega zasledovalca si ni bilo vredno zapomniti in si ga nisem. Zaradi okoliščin so se mi zdele zanimive obrobe okenskih stekel z etiketo, da so za krajinski park Goričko. Očitno jih je odvrigel izvajalec gradnje bližnjega zasteklenega stopnišča.

Našo družino je vleklo domov in smo se podvzivali kmalu po koncu čiščenja, še preden smo grajski park pospravili za sabo. Te »podrobnosti« smo hvaležno prepustili Članom, ki so na gradu prenočili še enkrat in naslednji dan nadaljevali s članskimi opravili.

Zahvaljujem se vsem, ki ste in so pripomogli k opisanemu dogodku. Posebej bi rad pohvalil Krajinski park Goričko in njegovo vrhunsko podporo od dovoljenj in organizacije do fizične in materialne pomoči pri samem čiščenju ter skrbi za naše želodčke in zavetje. Hvala Inštitutu za raziskovanje krasa ZRC SAZU, ki nam je posodil vitel, in vsem lokalnim podjetjem, ki so priskočila na pomoč – brez odvoza smeti in gradbenega odra bi tenko piskali. Hvala Članom, ki se niste ustrašili dežja in ste prišli narediti, kar smo si zadali. Bilo je lepo. |